

„Маленький человек”

Литературный герой, распространенный в русской литературе с 40-х гг. XIX в., – робкий чиновник, несчастный, пришибленный нуждой и окружающей средой. Воспитанный в атмосфере слепого подчинения начальству, он безропотно выполняет служебные установления. На каждом шагу его поджидает катастрофа – он сходит с ума или погибает в неравном единоборстве с жестокими условиями действительности.

„Маленькие люди”, наделенные трагизмом и сочувствием авторов, появляются среди героев А. Пушкина (Самсон Вырин из *Станционного смотрителя*), → **Н. Гоголя** (Башмачкин из *Шинели*), → **Ф. Достоевского** (Девушкин из *Бедных людей*), а также в произведениях „натуральной школы”, В. Даля, Е. Гребенки, В. Соллогуба, И. Тургенева, Я. Буткова, А. Писемского. Одиночество маленького человека, его страх перед враждебной ему действительностью, раздвоенность, а также образ Петербурга – давящего города-гиганта, чуждого всем обездоленным, – одна из тем творчества этих писателей.

К теме маленького человека обращаются также писатели конца XIX и начала XX в.: А. Чехов, М. Горький, Л. Андреев, Ф. Сологуб, А. Аверченко, К. Тренев, И. Шмелев, С. Юшкевич. Силу трагизма маленьких людей – „героев зловонных и темных углов” (→ **А. Григорьев**) – верно определил П. Вайль: „Маленький человек из великой русской литературы настолько мал, что дальнейшему уменьшению не подлесторону увеличения. Этим и занялись западные последователи нашей классической традиции. Из нашего Маленького человека вышли разросшиеся до глобальных размеров [...] герои Кафки, Беккета, Камю [...] Советская культура сбросила башмачкинскую шинель – на

„Mały człowiek”

Bohater literacki rozpowszechniany w literaturze rosyjskiej od lat 40. XIX w. – nieszczęśny, biedny, bojaźliwy urzędnik, wychowany w atmosferze ślepego podporządkowania zwierzchności, pokornie wypełniający służbowe obowiązki, na każdym kroku czyha katastrofa. W samotnej walce z okrutną rzeczywistością bohater wariuje lub ginie.

„Mali ludzie”, postaci pełne tragizmu i współczucia ich autorów, pojawiają się wśród bohaterów A. Puszkina (*Samson Wyryn z Pocztmistrza*), M. Gogoła (*Bashmaczkin z Płaszczka*); → **Н. Гоголь**, **Ф. Достоевский** (*Diewuszkin z Biednych ludzi*); → **Ф. Достоевский** w utworach tzw. szkoły naturalnej, W. Daля, J. Grebienki, W. Sołłoguba, I. Turgeniewa, J. Butkowa, A. Pisiemskiego. Samotność „małego człowieka”, jego strach przed wrogą mu rzeczywistością, obraz Petersburga – przytłaczającego miastogiganta, obcego dla wszystkich pokrzywdzonych – to jeden z tematów twórczości tych pisarzy.

„Mały człowiek” obecny jest także w utworach pisarzy końca XIX i początku XX w. (A. Czechow, M. Gorki, L. Andriejew, F. Sołogub, A. Awierczenko, K. Trieniew, I. Szmielow, S. Juszkiewicz). Siłę tragizmu „małych ludzi”, „bohaterów cuchnących, ciemnych kątów” (A. Grigorjew; → **А. Григорьев**), trafnie określił P. Wajl: „Mały Człowiek z wielkiemu zmniejszeniu nie podlega. Zmiany mogły zachodzić jedynie w kierunku jego powiększenia. Tym właśnie zajęli się zachodni zwolennicy naszej klasycznej tradycji. Z naszego Małego Człowieka wyszli rozrośnięci do globalnych rozmiarów [...] bohaterowie Kafki, Becketta, Camusa [...] Kultura radziecka zrzuciła szynel Baszmaczkina – na ramiona żywego Małego Człowieka, który oczywiście nigdzie się nie podział, po prostu

'The Little Man'

A literary character, especially common in the Russian literature of the second half of the 19th century, an unhappy, apprehensive clerk. Having been brought up in an atmosphere of blind obedience to authority, he docilely performs all his official duties. A disaster awaits him at every step – finally he either loses his sanity or dies in an uneven, lonely fight with merciless reality.

'The little men' are full of tragic elements and have much of their authors' sympathy. They can be found in A. Pushkin (Samson Vyryn from *The Postmaster*), N. Gogol (Bashmachkin from *The Overcoat*; → **Н. Гоголь**), F. Dostoevskii (Devushkin from *The Poor Folk*; → **Ф. Достоевский**), as well as in the works of Russian naturalist school writers: V. Dal, E. Grebenko, V. Sollogub, I. Turgenev, Ya. Butkov, and A. Pisemskii. The loneliness of 'the little man,' his fear of reality, the image of Petersburg as an oppressive giant of a city – those are the main themes in these writers' works.

The perennial motif of 'the little man' appears also in the works of writers from the turn of the 20th century (A. Chekhov, M. Gorkii, L. Andreev, F. Sologub, A. Averchenko, K. Trenev, I. Shmelev, S. Yashkevich).

The scale and the intensity of the tragedy of the 'little men' – 'the heroes of dark and stinking corners' (A. Grigor'ev; → **А. Григорьев**) – has been aptly described by P. Vaill: 'The Little Man from Russian literature was so little that it could not be lessened further. He could only be made larger, and that is what western followers of our classical tradition did. From our Little Man were born the giant-sized [...] protagonists of Kafka, Beckett, and Camus. [...] Soviet culture threw off Bashmachkin's overcoat – onto the shoulders of a live Little Man, who obviously did not go anywhere, who sim-

„Маленький человек”

Булгаков М., *Дьяволиада* (1924).

Бутков Я., *Петербургские вершины*, С.-Петербург 1845.

Гоголь Н., *Шинель* (1842).

Гребенка Е., *Лука Прохорович* (1838); *Верное лекарство* (1840).

Добролюбов Н., *Забитые люди* (1861).

Достоевский Ф., *Бедные люди* (1846); *Униженные и оскорбленные* (1861).

Пушкин А., *Станционный смотритель* (1830).

Пьецух В., *Наш человек в футляре* (1989).

Сологуб Ф., *Мелкий бес* (1905).

Чехов А., *Смерть чиновника* (1883); *Человек в футляре* (1898).

Вайль П., *Смерть героя*, „Знамя” 1992, № 11.

Вайль П., Генис А., *Время маленького человека*. Гоголь, „Звезда” 1992, № 3.

Гражис П., *Романтическое в жизни маленького человека*, // Гражис П., *Достоевский и романтизм*, Вильнюс 1979.

Ерофеев В., *Тревожные уроки „Мелкого беса”*, // Сологуб Ф., *Мелкий бес*, Москва 1989.

Ершов Л., *Обновление старого жанра. Советская сатирико-юмористическая повесть в 20-е годы*, // Ершов Л., *Сатира и современность*, Москва 1987.

Золотусский И., „Затиски сумасшедшего” и „Северная пчела”, // Золотусский И., *Монолог с вариациями*, Москва 1980.

Карельский А., *Проникнуть в жизнь самых малых и серых*, // Карельский А., *От героя к человеку*, Москва 1990.

Машинский С., *История. Критика. Повести*, // Машин-

„Маленький человек”

Литературный герой, распространенный в русской литературе с 40-х гг. XIX в., – робкий чиновник, несчастный, пришибленный нуждой и окружающей средой. Воспитанный в атмосфере слепого подчинения начальству, он безропотно выполняет служебные установления. На каждом шагу его поджидает катастрофа – он сходит с ума или погибает в неравном единоборстве с жестокими условиями действительности.

„Маленькие люди”, наделенные трагизмом и сочувствием авторов, появляются среди героев А. Пушкина (Самсон Вырин из *Станционного смотрителя*), → Н. Гоголя (Башмачкин из *Шинели*), → Ф. Достоевского (Девушкин из *Бедных людей*), а также в произведениях „натуральной школы”, В. Даля, Е. Гребенки, В. Соллогуба, И. Тургенева, Я. Буткова, А. Писемского. Одиночество маленького человека, его страх перед враждебной ему действительностью, раздвоенность, а также образ Петербурга – давящего города-гиганта, чуждого всем обездоленным, – одна из тем творчества этих писателей.

К теме маленького человека обращаются также писатели конца XIX и начала XX в.: А. Чехов, М. Горький, Л. Андреев, Ф. Сологуб, А. Аверченко, К. Тренев, И. Шмелев, С. Юшкевич.

Силу трагизма маленьких людей – „героев зловонных и темных углов” (→ А. Григорьев) – верно определил П. Вайль: „Маленький человек из великой русской литературы настолько мал, что дальнейшему уменьшению не подлежит. Изменения могли идти только в сторону увеличения. Этим и занялись западные последователи нашей классической традиции. Из нашего Маленького человека вышли разросшиеся до глобальных размеров [...] героини Кафки, Беккета, Камю [...] Советская культура сбросила башмачкинскую шинель – на

„Mały człowiek”

Bohater literacki rozpowszechniany w literaturze rosyjskiej od lat 40. XIX w. – nieszczęsny, biedny, bojaźliwy urzędnik, wychowany w atmosferze ślepego podporządkowania zwierzchności, pokornie wypełniający służbowe obowiązki, na którego na każdym kroku czyha katastrofa. W samotnej, nierównej walce z okrutną rzeczywistością bohater wariuje lub ginie.

„Mali ludzie”, postaci pełne tragizmu i współczucia ich autorów, pojawiają się wśród bohaterów А. Puszkina (Самсон Вырин з *Pocztmistrza*), М. Gogola (Башмачкин з *Płaszcz*; → Н. Гоголь), F. Достоевского (Девушкин з *Biednych ludzi*; → Ф. Достоевский), а также w utworach tzw. szkoły naturalnej, W. Daля, J. Grebienki, W. Sołłoguba, I. Turgieniewa, J. Butkowa, А. Pisiemskiego. Samotność „małego człowieka”, jego strach przed wrogą mu rzeczywistością, obraz Petersburga – przytłaczającego miasta-giganta, obcego dla wszystkich pokrzywdzonych – to jeden z tematów twórczości tych pisarzy.

„Mały człowiek” obecny jest także w utworach pisarzy końca XIX i początku XX w. (А. Czechow, М. Gorki, Л. Андреев, F. Sołłogub, А. Аwierченко, К. Триениев, I. Szmielow, S. Juszkiewicz).

Siłę tragizmu „małych ludzi”, „bohaterów cuchnących, ciemnych kątów” (А. Grigorjew; → А. Григорьев), trafnie określił P. Wajl: „Mały Człowiek z wielkiej literatury rosyjskiej jest tak mały, że dalszemu zmniejszeniu nie podlega. Zmiany mogły zachodzić jedynie w kierunku jego powiększenia. Tym właśnie zajęli się zachodni zwolennicy naszej klasycznej tradycji. Z naszego Małego Człowieka wyszli rozrośnięci do globalnych rozmiarów [...] bohaterowie Kafki, Becketta, Camusa [...] Kultura radziecka zrzuciła szynel Baszmaczkin – na ramiona żywego Małego Człowieka, który oczywiście nigdzie się nie podział, po prostu

плечи живого Маленького человека, который никуда конечно не делся, просто убрался с идеологической поверхности, умер в литературе”.

Маленький человек, не вписывающийся в каноны → **соцреализма**, перекочевал в литературное подполье и начал существовать в бытовой сатире М. Зощенко, М. Булгакова, В. Войновича, Е. Попова, В. Пьецуха, М. Веллера.

Из многогранной литературной галереи маленьких людей выделяются герои, стремящиеся снискать всеобщее почтение через изменение своего материального статуса или внешнего облика (*Лука Прохорович* Е. Гребенки, *Шинель* Гоголя); охваченные страхом перед жизнью (*Человек в футляре* Чехова, *Наш человек в футляре* В. Пьецуха); которых к потере рассудка приводит либо болезненное стремление возвысить себя или приобрести богатство, либо абсурдная бюрократическая действительность (*Записки сумасшедшего* Гоголя, *Дьяволиада* М. Булгакова); которых страх перед начальством приводит к сумасшествию или к смерти (*Слабое сердце* Ф. Достоевского, *Смерть чиновника* Чехова, которые хотят изменить свою жизнь путем применения магических средств (*Верное лекарство* Е. Гребенки, *Мелкий бес* Ф. Сологуба).

Для → **А. Зиновьева** непосредственным наследником маленького человека в XX в. стал *homo sovieticus*.

E. M.

Масонство

Идеологическое течение русской „внецерковной религиозности” (В. Зеньковский).

Масонская идеология и филантропизм получили широкое распространение в конце XVIII – первой четверти XIX в. Представляя неофициальный традиционализм, масоны пытались синтезировать реформированную религию с политической организацией и философским сообществом. Это один

зшел з ideologicznej powierzchni, zmarł w literaturze”.

„Mały człowiek”, nie mieszcząc się w kanonach socrealizmu (→ **социалистический реализм**), przeniósł się do literackiego podziemia i zaistniał w obyczajowej satyrze M. Zoszczenki, M. Bułhakowa, W. Wojnowicza, J. Popowa, W. Pjecucha, M. Wellera.

Z różnorodnej literackiej galerii „małych ludzi” wyróżniają się bohaterowie, którzy pragną zdobyć szacunek ogółu poprzez zmianę materialnego statusu lub wyglądu zewnętrznego (*Лука Прохорович* J. Griebienki, *Пłaszcz Gogola*); ogarnięci strachem przed życiem (*Człowiek w futerale* Czechowa, *Nasz człowiek w futerale* W. Pjecucha); których do utraty rozsądku doprowadza chorobliwe pragnienie wywyższenia się, zdobycia bogactwa lub absurdalna biurokratyczna rzeczywistość (*Zapiski wariata* Gogola, *Diaboliada* Bułhakowa); których strach przed zwierzchnictwem doprowadza do szaleństwa lub śmierci (*Słabe serce* F. Dostojewskiego, *Śmierć urzędnika* Czechowa); którzy chcą zmienić swe życie poprzez zastosowanie magicznych środków (*Pewne lekarstwo* J. Grebienki, *Mały bies* F. Sologuba).

Dla A. Zinowjewa (→ **А. Зиновьев**), bezpośrednim następcą „małego człowieka” w XX w. stał się *homo sovieticus*.

E. M.

Masoneria

Ideologiczny nurt rosyjskiej „religijności pozacerkiewnej” (W. Zienkowski).

Ideologia masonerii wraz z filantropijnością rozpowszechniły się szeroko u schyłku XVIII w. i w pierwszym ćwierćwieczu XIX stulecia. Reprezentując nieoficjalny tradycjonalizm, wolnomularze dążyli do połączenia zreformowanej religii z organizacją polityczną i stowarzyszeniem filozoficznym. Był to jeden z etapów